

ORDUKO SASOIA BANU, BURU-BELARRI SARTUKO NINTZATEKE SALTSAN

2016ko azaroaren 10ean hartu zuen zerurako bidea Izaskun Arruek, Arabako lehen andereñotzat jotzen denak. 1963ko abenduaren 4an, zenbait gurasok Arrueren etxera eraman zituzten beren seme-alabak. Besteak beste, Amaia Gonzalez de Gamarrak. Oraingo eguneko ikastolen hazia erein zuten.

 MIEL A. ELUSTONDO ZALDI ERO

Izaskun Arruek ARGIA (1970. zbkia, 2009ko abenduak 12) aspaldi esan zigunez, gurasoek jaso behar zuten, eta ez berak, Gasteizko lehen ikastola haren merezimendu osoa. Zuk zeuk, eta zure modukoek, alegia. 1936an Gasteizko Pintore kalean jaioa, eta Amaia izena?

Amaia Mertzedes Gregoria ditut izenak, baina Amaia izan naiz beti, nahiz euskarazko izenik garai hartan ez zen onartzen. Gerra hasi berria zen jaio nintzanean. Giroa, pentsatuko duzu. Gozoa ez beste guztia. Ni jaio eta nire izena ematera joan zen aita erregistrora. Han, jaiotza-agiriez arduratzen zen gizona gure aitaren lagun handia zen, Maison,

baina ez zen modurik: “Kepa, ezinezkoa duk zuen alabari Amaia izena jartzea!”. Eta, orduan, aitak esan omen zion zelako Maison hari: “Batere izenik ez jarri orduan!”. Eta alde egin zuen.

Eta zure izena?

Berehalaxe esango dizut... Aitak alde, eta egunkarian, jaiotzen berri ematen zuten ataltxoan, “Pedro Elena” eman zuten nire izena, Andre Dena Helenaren egunarekin etorri bainintzen mundura. Aitaren Pedro, eta izendegiko Helena jarri zizkidaten, eta luzaro, irakasle ikasketak egiten hasi nintzen arte, horretan iraun zuen nire izenak erregistroan. Nahiko ezustean jabetu nintzen, beraz, urte asko igaro eta

gero. Irakasle ikasketak egiten hastera-ko, jaiotza-agiria eskatu zidaten. Erregistroa joan, eta hantxe nire izena, “Pedro”! Etxera joan eta aitari esan nionean, berak: “Maisoni esatera noa oraintxe bertan, zuzen dezan!”. Baina, segituan: “Ez alferrik. Maisonek aspaldi utzi zion erregistroko lanari”. Amak ez zuen barkatzeko asmorik, ordea: “Egin ezazu nahi duzuna, baina, nortara edo hartara, hobeko duzu zure alabaren izena zuzendu”. Eta aitak: “Baina ez didate Amaia izena jartzen utziko”. Eta amak: “Jarri orduan Amaia Mertzedes. Zure amaren izena ere jarri”. Eta amamak, azkenean: “Horretaraz gero, jarri gure ama zenaren izena ere”. Eta horrelaxe, Amaia Mertzedes Gregoria nauzu.

Amaia Gonzalez de Gamarra Sagastegi

GASTEIZ, 1936

Abertzaleak izan zituen gurasoak Gasteizen, eta abertzale hazi zen bera ere. Abertzalea izan zuen senarra, eta zaletasun berean ditu seme-alabak. Irakasle ikasketak egina 1954an, Espainia hegoaldera destinatu zuten, baina ez zuen hara nahi izan. Etxeko tabernan lan egin zuen, eta hiriko giroa bizi izan zuen han: frankismoa, errepresioa, politika... 1963an, Izaskun Arrueren ikastolara bidali zuen lehen umea. Eta, lehenengoaren pausoa, ikastolara bidea egin zuten Amaia gainerako bost seme-alabek ere.

Aitaren izena ere ez da debaldetan emana: Kepa esan duzu. Izen sabindarra.

Aita Arabako Euzko Alderdi Jeltzalearen fundatzailea izan zuen: Pedro Gonzalez de Gamarra Alava. Etxean ere Alderdikoak izan ziren, eta hortik, aitaren izena Kepa. Gasteizko Aurrezki Kutxan egin zuen lan, eta Kepa esan izan zioten denek beti. Erregistroan, berriz, Pedro Gonzalez de Gamarra Grazianteparaluzeta zen. Abertzale sutsua. Bakea kaleko kartzelan eduki zuten urtebetez, 1951tik 52ra, langileek greba egin zutelako. Nik ez dakit noraino zabaldu zen greba hura, baina badakit ez zela Gasteizko edo Arabako kontua bakarrik izan, hemengoak ez ezik, bizkaitarrak eta gipuzak ere eduki zituztelako hemengo kartzelan. Gogoan ditut haien izenak: Guillermo Acosta, Alberto Ruiz, Koldo Goikoetxea, Antonio Perez Cuadrado, Manolo Garcia Andoin... Bilbo aldetik ekarri zituztenak, berriz, Sarasketa eta Urrutia. Eta Donostia-tik, Larrea, Garaikoetxea, Miner eta besteren bat.

Arraioa! Nolatan dakizkizu izenok?

Egunero joaten nintzelako kartzelara aitari jatekoa ematera. Egunean hiru aldiz joaten nintzen: gosaria, bazkaria eta afora eramatzen nizkion. 1951ko maiatzaren 19tik 1952ko maiatzaren 13ra eduki zuten aita preso. Gero, aita kartzelatik irten bazen ere, hantxe iraun zuten batzuek, barruan. Guk jatetxea genuen, eta artean preso zeudenei jatekoa emateko agindu ziguten. 14 urte nituen, eta goizez irakasle ikasketak egiten hasi nintzen. Arratsalde, etxeko tabernan egiten nuen lan. 1954an bukatu nituen ikasketak, Gasteizen bertan, Parte Zaharrean, orain gaztetxea eta Euskararen Etxea dauden inguruan, udalaren hezkuntza zerbitzuak dauden eraikinean.

Nolakoa zenuen orduko Gasteizko giroa?

Errepresioa. Ez da beste hitzik orduko hura deskribatzeko. Hara, aita Kataluniako frontera eramane zuten nik 2 urte eta zerbait nituela. Arestian esan dudanez, aitaita-amamek taberna zuten, eta hantxe zen gure ama lanean, eta hantxe neu ere. Gerratik itzuli zelarik, aita zigortuta eduki zuten, lanik eta soldatarik

gabe. Gipuzkoako soldaduak Gasteiza bidaltzen zituzten lehenengo, eta gero, hemendik, batera eta bestera destinatu zituzten. Haietako gehienek euskaraz hitz egiten zuten, eta izebak ni hartu eta tabernako barran jartzen ninduen, esanez: "Esan gazte hauei ikasi duzun bekatu hori". Nik ezetz, aitak errieta emango zidala. Baina izebak baietz eta baietz, esateko. Eta, azkenean, nik, isil xamar, esaten nuen: "Gora Euskadi Askatuta!".

Horretaz oroitzen zara...

Bai, eta baita irakasle ikasten hasi nintzanean besoa gora *Cara al sol* kantatu behar izaten genuela ere. Ni, berriz, inoiz ez nintzen hura kantatzera garaiz heltzen. Jakina, atean gelditzen nintzen, barrukoek *Cara al sol* kantatzen bukatu arte zain. Berandu heltzen nintzenez, oker eginaren oharra jartzen zidaten, baina bost axola niri. Urte latzak izan ziren, oso latzak ere! Eta aita barruan.

Egia da Gipuzkoatik eta Bizkaitik etorritako euskaldun askok ikastolara bideratu zituztela umeak, baina ordurako abian zen hemengo ikastola"

Zertan eduki behar zuten gure aita kartzelan urtebete? Ez zuen odol deliturik, ez armarik, eta ez zuen txiki-ziorik eragin. Badakit greba prestatzen parte hartu zuela, Isaias eta Juan Grajalesekin batera, adibidez, baina, era berean, badakit greba egun hartan aurrezki kutxan batzarra izan zuela aitak. Badakit, ni berarekin joan nintzelako. Eta ilunduta itzuli ginen batzar hartatik etxera. Berdin da: biharamunean, polizia jendea atxilotzen hasi zen, gazte sa-soikoak hebain-hebain egiten hitz egin zezaten, eta gure aita kartzelara, beste hainbatekin batera. Urtebete! Irakasle ikasketak bukatu nituelarik, titulua eskuratu ahal izateko nahitaezkoa zen falangeko instruktore ere izatea, eta hogeita bi egun eduki ninduten Sobronen, zigortuta, aita kartzelan nuelako.

Esan duzunez, 1954an bukatu zenituen irakasle ikasketak.

Baina ez nuen askorik erakutsi. Ez zegoen erraz. Hemengo irakasleak Espainia hegoaldera bidaltzen gintuzten destinatuta. Niri, adibidez, Extremaduran eman zidaten irakasle destinoa. Eta etxean galdetu nuen, zer iruditzen ote zitzaien. Eta gurasoek ere nik bezainbat duda zuten. Bai, irakasle izateko ikasi nuen, baina hain urrutia joan beharra ere. Tarte horretan, Gasteiz ondoko Eharin

maistra ari zenak esan zidan ordezkape-
nak egin ahal izango nituela haren esko-
lan. Baita egin ere. Eskolak eman nituen
bi hilabetez, haren orde. Baina inork
ez zidan batere ordaindu. Horrela ezin,
bada, aurrera egin. Aldi berean, etxeko
taberna ere hor zen, eta han ere dena
beharrean izaten ziren.

**Garaitu hartan ireki zuen Pedro
Anitua abadeak Ikastun Eskola,
ikasketak bukatu eta lanera bidean
ziren mutilentzat. Eta neskentzakoa
ere zabaldu zuten, Villa Nieves
izenekoan. Ramon Narbaiza abadea
ere han zen, Anituarekin batera.**

Senarrak kontatuta jakin nituen han-
go kontuak, Narbaizak erlijio eskolak
ematen zituela Ikastunen Eskola hartan,
baina honetaz eta hartaz hitz egiten zu-
tela, “aberria egiten” zutela, mendi ibi-
laldiak egiten zituztela igandeetan, eta
hau eta hura. Gauza klandestinoak. Tira,
orduana dena zen klandestinoak. Esaten
dizut, senarrak kontatuta jakin nituen
horiek denak, zeren eta nik ez bainuen
mugimendu hori bizi izan, beti tabernan
sartuta lanean ari nintzelako. Esaterako,
senarra izango nuena ere gure tabernan
ezagutu nuen, 1952an. Lagun Onak ko-
ruko kantaria zen, eta askotan etortzen
ziren gurera. Txiribil dantza taldekoa
ere bazen, eta ez da asko esatea gure ta-
bernan zutela egoitza. Batzarrak, behin-
tzat, hantxe egiten zituzten. Pentsatzen

hasiz gero, gauza asko egosi ziren gure
taberna hartan. Eta poliziak ere baze-
kin zer edo zer, eta behin edo behin per-
tsiana jaitsi behar izan genuen, grisek
aginduta. Oroitzen naiz behin, Franco
katedral berria inauguratzera zetorrela-
ko, nonbait, jende mordo hartu zutela
preso, eta sukaldeko armairua lozakuz
eta tapakiz bete izan genuela; preso
hartu zituzten haientzat, alegia.

**Giroa hori zuen inguruan, zer
dela-eta bidali zenuten 1963an seme
zaharrena Izaskun Arrueren etxera
euskaraz ikastera?**

Egun batean, etxeko laguna, Kepa Gra-
jales, tabernara sartu zitzaigun, eta ho-
netaz eta hartaz ari ginela, galdera egin
zigun: “Zein eskolatara eramaten du-
zue umea?”. Gure lehenengo seme-
ari buruz ari zen. “Eskolara? 3 urte beste-
rik ez ditu-eta!”. Garai hartan 5 urte be-
teta hasten baitziren neska-mutikoak
eskolara. Eta Kepak: “Gurea Izaskun
Arrueren etxera eramaten hasi gara”.
Izaskunen izena aditu eta piztu egin
nintzen. Izaskun askotan izan genuen
tabernan, bere senarrarekin, eta eza-
gutzen nuen. Horrela, Kepari Izasku-
nen etxeko helbidea galdetu eta haraxe
gure lehenengo ume hura, Pedro. Izas-
kun euskaraz hasi zitzaidan, nik batera
ez nekiela esan nion, baina, hala ere,
gure semeak euskaraz jakitea nahi nue-
la. Berak baietz, eta horrelaxe.

AITAITA

“Aitaita Arabako EAJren funda-
tzailea, aita eta izeba Margarita
ere Alderdikoak. Amak ere nahi
izan zuen Alderdian sartu, baina
ez zioten utzi, Kubako naziota-
suna zuelako. Gurasoak hantxe
izan ziren lanean, eta hantxe
jaio zen nire ama. Hargatik ez
zioten Alderdian izena ematen
utzi, Franco hil ondoko egoera
politiko berria heldu arte”.

IZASKUN

“Bera izan zen Gasteizko ikas-
tola hartako lehen andereñoa,
baina, azkenean, baztertu egin
zuten, edo bere burua baztertu
zuen, euskara batuarekin ados
ez zegoelako. Elkar ezagutzen
genuen, eta batak bestea esti-
matzen genuen. Oroitzen naiz
nola esaten zidan munduan ko-
rrika gehien egiten zuen ema-
kumea nintzela. Izan ere, bate-
ko etxea, besteko taberna, eta
seme-alabak batetik bestera
beti... ez nintzen gelditzen”.

Azken hitza SARIA, AZKENEAN

“Bizimodu zaila izan dut, oso
zaila ere, baina, gaitz erdi, sa-
ria jaso dut azkenean. Inoizko
seme-alabarik onenak ditut,
errainik onenak, suhirik onena,
eta munduan izan litezkeen be-
deratzi bilobarik zoragarrienak.
Horixe dut sari!”.

Zer zioten zuen etxekoek?

Zer esango zuten, bada. Haiek pozik. Gure aita, esate baterako, Arkupe plazako batzokian ibili zen gerra aurretik. Euskaraz ere ikasten zuten han, eta zer edo zer bazekien. Ahal zuena euskaraz esaten zion bilobari. Lehenengo semearen ondoren, bigarrena ere, Patxi, Izaskunen etxera hasi zen. Hirugarrena, Amaia, Estibaliz hiribideko ikastolan ibili zen, gero jaiotako Jon eta Mikelekin batera. Azkenak, Asierrek, Lasarten ikasi zuen, oraingo Olabide Ikastolan.

Izaskunen etxean hasi ziren lehen ikasleak, eta gero, hura txiki eta, esan duzunez, etxea hartu zenuten Estibaliz hiribidean. Garai hartan, zure irakasle titulua utzi zenion ikastolari.

Ikastola legeztatzeko garaian erabil zezaten. Baina nik ez ezik, beste batzuek ere utzi zioten irakasle titulua ikastolari. Maria Teresa Fernandez de Pinedok, adibidez. Baziren beste bi ere, Jone eta Miren Arbulu ahizpak, gurekin batera ikasi zutenak irakasle. Titulua uzteari dago-

kionez, orduan ere Peli Martin Latorre etorri zitzaidan, nire senarrarekin batera ari baitzen lanean. Nik eragozpenik ez nuen izan titulua uzteko. Gehiago ere esan zidan Pelik: "Eta egun jakinen batean ere ikastolara etorri beharko zara, ikuskatzailea etortzen denerako". Eta, horrela, oroitzen naiz Estibalizko ikastolan eman nituela zenbait arratsalde irakasle lanetan, benetako andereñoa ondoan nuela.

Diotenez, iragan mendeko 60ko hamarkadaren hasieran Gipuzkoatik eta Bizkaitik Gasteizera industriarekin batera etorritako jendeak hiriburuko giroa aldarazi zuen, euskara ekarri zuen.

Ez dakit, bada. Gipuzkoatik eta Bizkaitik euskaldun asko etorriagatik ere, askoz gehiago etorri ziren Espainia hegoaldeko herrietatik. Egia da ondoko lurraldeetatik etorritako euskaldun askok ikastolara bideratu zituztela umeak, baina ordurako abian zen hemengo ikastola. Izaskunen ikastola abiarazi zutenak, denak, hemengoak ziren. Arriola, Lopez de

Lacalle, Arantzabal, Grajales, gu geu... Kanpotik etorritako bakarra, izatekotan, andereñoa bera genuen, Izaskun, nafarra.

Eta oraingo giroa ikusi, oraingo haur, gazte eta helduak, ikusi euskara... Zer dio zure barruak?

Esango dizut hori ere. Orduko adina banu, eta orduko sasoia, buru-belarri sartuko nintzateke saltsan. Seme nagusiak ez lidake utziko, baina, hala ere, saltsan sartuko nintzateke. Berak bai, sartu behar izaten du, baina niri ez dit uzten. Gurean beti izan gara abertzale peto-petoak. Betidanik. Gure arteko zatiketa guztiak gorabehera, beti abertzaleak. Oroitzen naiz, behin, gure ama zena Luis Maria Sanchez Iñigorekin hizketan zela. Bero-bero, su eta gar ari zen Luis Mari, eta gure amak esan ziola: "Bai, zuzen zaude, arrazoi duzu, Luis Mari, baina ezin da dena egun batetik bestera lortu, kolpetik. Poliki-poliki egin behar dugu aurrera. Independentzia? Bai, dudarik gabe, baina goazen pausoz pauso". Uste berekoa naiz ni, zer esango dizut, bada. ●

Azarokoa, kalean!

EUSKARA IKASLEA ZARA? IRAKASLEA?

- **EUSKARAZ IRAKURTZEKO OHITURARIK EZ DUTENENTZAT**
- **BALIAGARRIA EUSKARA IRAKASLEENTZAT**
- **10 ZENBAKI URTEAN**

Urte osoko harpidetza (Hego Euskal Herria eta Espainia) **29€** ● aizu.eus